

Pilecky Marcell

Barslédec ragadványneveiről

A szlovákiai magyarság népi hagyományokban és szókincsében egyik leggazdagabb tárjegysége a Zoboralja. Falvainak nagyobb része Nyitrától északkeletre a Tribeč hegység déli lejtőin és völgyeiben terül el. Zoboralját gyűrűként veszik körül a szlovák települések. E magyar-szlovák nyelvi-etnikai határvonal közvetlen közelében, a Dervence patak mentén található Barslédec. A községet körülvevő falvak lakossága – a délnyugatra fekvő Gimes kivételével – szlovák anyanyelvű.

A Lédecről említést tevő első írásos emlék az esztergomi érsek birtoklevele 1253-ból. A falunak a 14. században már temploma volt: 1315-ben készült harangja Szlovákia területén egyike a legrégebbieknek.

A falu lakosságának fő foglalkozása a földművelés volt, de az állattenyésztés is jelentős szerepet játszott. A vidék gazdasági arculatához hozzátartozik az évszázados hagyományokra visszatekintő szőlőtermesztés és borászat. Az ötvenes évekig néhány mesterember is dolgozott a faluban. Volt cipész (suszter), kádár, kerékgyártó, asztalos, kovács, kötélgyártó (kőteles) és molnár (mónár) is. Századunk ötvenes éveinek második felétől fokozatosan megváltozott a falu arculata. A szövetkezetesítés, a környező városok iparosítása más-más munkalehetőségeket kínált a lédecieknek. A valamilyen szakképesítést nyert fiatalok a környező városokban kerestek munkát. A kereső lakosság 80%-a ingázik. Az elvándorlás mértékét hűen tükrözik a népszámlálási adatok: míg 1970-ben Lédec lakossága 1107 fő volt, 1991-re ez a szám 886-ra csökkent, tehát 20%-kal.

Barslédec ragadványneveinek gyűjtésekor adatközlőim olyan személyeket is ragadványnevükön neveztek meg, akik már nem élnek. Ezeket összehasonlító vizsgálataimban természetesen nem vehettem figyelembe, azonban az utalásszerűen közölt nevek nagy száma, tematikai sokszínűsége és egyesek rejtélyes jelentése arra ösztönzött, hogy összehasonlítást végezzek a ragadványnevek mennyiségének alakulását illetően.

A falu lakosainak 1970-ből származó és jelenlegi névjegyzékének felhasználásával, valamint adatközlőim segítségével megállapítottam, hogy míg 1970-ben a falu 56,2%-ának volt egy vagy több ragadványneve, 1992-re ez 39,1%-ra csökkent. A csökkenés tehát 17%-os. Talán nem véletlen, hogy a község magyar nemzetiségű lakosainak részaránya is hasonló mértékben csökkent: míg 1970-ben 73,2%-a vallotta magát magyarnak, 1991-ben már csak 58.1%-a. A csökkenés 15%-os. Megvizsgáltam természetesen más, a ragadványnévadást befolyásoló összefüggést is, így például a családnevek alaku-

lását. Barslédéc 886 lakosa 107 családnevet használ, a leggyakoribb 6 vezetőknév (a Varga, Fazekas, Molnár, Székely, Tóth, Dubay) a falu 37,8%-át fedi. Ezzel szemben az 1970-es adatok a következők: 1107 lakosra csak 80 családnév jutott, kereken 450 személyt neveztek a község 6 leggyakoribb családnévvel.

A ragadványnevek kialakulása, gyakorisága nemcsak a családnevekkel függ össze, hanem kapcsolatban van a keresztnévadással is. Mint közismert, a keresztnévek egyhangúsága kedvez a ragadványnevek használatának, változottsága pedig kevésbé teszi szükségessé a ragadványnevek sokaságát.

Míg Barslédécen 1970-ben 70 féle női és 61 féle férfi keresztnév volt kimutatható, addig 1992-ben a lakosság szám nagymértékű csökkenése ellenére 87 féle női és 78 féle férfi keresztnévet találtam. Nemcsak az ún. divatos keresztnévek jelentek meg (pl. Szilvia, Ottilia, Csilla, Mónika, Tamás, Gábor), hanem magyar megfelelővel nem rendelkező szlovák keresztnévek is (Vlasta, Jarmila, Darina, Dušan, Milan). Tekintetbe kell továbbá vennünk azt is, hogy egyes keresztnévek szlovák megfelelői annyira eltérnek a magyar hangalaktól, hogy vizsgálatunk szempontjából már egy másik névnek számítanak (pl. Helena).

A gyűjtött névanyagot többféle szempont szerint osztályoztam. A ragadványnevek használati formája szerint megkülönböztettem önálló használatú és hivatalos névvel használt ragadványneveket.

Az önálló használatú ragadványnevek – egy kivételével – mind egyelemű nevek. Néhány esetben ingadozás figyelhető meg az önálló használatú és a hivatalos névvel használt ragadványnevek közt, amikor is némelyiküket a hivatalos névvel együtt is használják, pl. : **Cike—Cike Jenő, Dacso—Dacso Franci, Gatya—Gatya Sanyo**. Az eredetileg hivatalos névvel együtt használt ragadványnév képzett alakban önálló használatú ragadványnévvé válhat, pl. **Dolek Margit — Dolecska**.

A hivatalos névvel használt ragadványnevek mellett a névanyagban kizárólag keresztnév, illetve ennek becézett változata szerepel, pl. **Adam Bözsi, Bakancs András**. A nevek nagy része öröklött név, kisebb része saját. A két-elemű ragadványnevek több változatban is élnek azzal a megszorítással, hogy a hozzájuk kapcsolódó keresztnév állandó jellegű, pl. **Ambor Mari — Amborko Marisa**, vagy az egyik változatban el is maradhat, pl. **Tüsző Rezső — Tüszkő**. A hivatalos névvel használt ragadványnevek döntő része két-elemű, akad azonban néhány háromelemű is. Ezekben az esetekben maga a ragadványnév kételemű, s a hozzá kapcsolódó keresztnév teszi végül is háromeleművé a nevet pl. **Ka Jozso Ancsa, Ka Misi Vera**.

A ragadványnevek eredetének vizsgálatakor azt figyeltem, hogy a névadás oka az alany személyén kívül áll-e, vagy személyével kapcsolatos. Az alany

személyén kívül álló fő ok a rokon kapcsolat. A gyűjtött anyag is ezt bizonyítja: az apa keresztnéve, a nagypapa kereszt- vagy családneve, a férj keresztnéve is szerepel ragadványnévként. Az anyai ág család- és keresztnéveinek ilyen használata ritkább. A nagyanya keresztnéve csak egyszer fordul elő az anyagban (**Emera**). Két személynél testvérük becézett keresztnéve lett ragadványnevükké. A névanyagban háromszor fordul elő olyan adat, amikor a családdhoz tartozó, de nem rokon keresztnévét örökölték, pl. **Hana Laci**.

Bőségesen találunk példát közeli rokon ragadványnevének öröklésére is. az apa, az anya, a nagy- vagy dédapa és a férj ragadványnevének öröklése nagyon gyakori. Sokkal ritkábban öröklődik a nagy- vagy dédanya, a testvér vagy a feleség ragadványneve.

Testvér ragadványnevének öröklésével csak négy esetben találkoztam. Megjegyzem, nemcsak fiatalabb testvér örökölheti az idősebb nevét, a fordítottjára is találtam példát. A feleség ragadványnevének öröklésével két esetben találkoztam. Mindkétszer tulajdonképpen apósa ragadványnevét örökölte a szomszédos faluból benősült vő, ezzel is jelezve, hogy nem ő a ház ura (**Púchovszky Gergely — Csibe Gergel, Nagy Sándor — Hasner Sanyo.**)

A ragadványnév öröklődésének ez a formája mára teljesen kiveszett.

Külön csoportba kellett sorolnom a korábban már említett háromelemű ragadványneveket. Van, ahol az apa ragadványneve és keresztnéve (**Ka Jozso Ancsa, Ka Misi Vera**), van ahol a férj ragadványneve és keresztnéve (**Ka Misi Ancsa, Matyo Jozso Márta**) és van ahol az anya ragadványneve és keresztnéve (**Nagy Mari Pisti**) szerepel ragadványnévként.

A legszerteágazóbb csoportba azok a ragadványnevek tartoznak, amelyek az alany legjellegzetesebb belső vagy külső tulajdonságára utalnak, érdekes szokására, szavajárására engednek következtetni.

Az alany eredeti lakóhelyének -i képzős nevére csak egy példát találtam: **Hajdú Istvánt**, mivel az anyja a közeli Hind községből származik **Hingyinek** hívják. A lakóhelyként szolgáló falurész behatárolásával alakultak ki a **Pataki Irén, Rétyi Bözsi, Malomi Pisti**, (a volt malom helyén építették fel házukat) nevek.

A ragadványnevek következő jellemző csoportját a foglalkozásnevek alkotják: **Póstás Mari, Suszter Pisti, Kocsmáros Ica, Kádár Laci**. Az útépítő vállalatnál dolgozó **Útas Matyo** szlovák ragadványnevét is használják: **Cesztár Matyo**. Átmeneti esetnek tekinthető a **Mini Szesztra** ragadványnév, amelyik nemcsak azt jelzi, hogy a személy ápolónő, hanem rendkívül alacsony termetére is utal. A valódi foglalkozásnevek mellett találtam a névanyagban a foglalkozásra csak utaló ragadványnevet is: **Pap Margit** a falu papjának házvezetőnője volt.

A testi, lelki tulajdonságra vonatkozó ragadványnevek utalnak az egyén termetére, (**Hasner, Hosszú, Madár, Mini Szesztra, Picinke**), az alany

hangjára (**Bika**), az alany hajviseletére (**Göndör**, **Kucsera**), valamilyen testi fogyatékoságára (**Mankós Fero**) és az egyén beszédhibájára. Például: **Csörgő** (az ábécéskönyvben található **Csörgő-börgő mogyoró** kezdetű versikét raccsolta jellegzetesen), **Dacso** (a Katalin becézett alakja, a **Kacso** helyett mindig **Dacsot** ejtett, **Paji** (ha Dubai Máriától megkérdezték a nevét, Mari helyett **Bajit** mondott, később ebből lett a **Paji**), **Tyútyik** (a fakitermelő erőgépre azt mondta, "tyútyik, mátyik, kapatykogyik").

Ezenkívül a ragadványnév utalhat egyéb, például külalakra vonatkozó sajtóságra (**Kakanyec** – a szlovák piszkos, rendetlen jelentésű kakány-ból), de az alany belső tulajdonságát is jellemezheti (**Pityerke** – az iskolában mindig sirt).

A gyűjtött névanyag tartalmaz az egyén szavajárásából vagy mondásából származó ragadványnevet is:

- **Egyre**—Nagy Sándor; ha azt akarta jelezni, hogy az előttük álló munkát gond nélkül, gyorsan elvégzik, ennyit mondott: "Egyrē mēkcsinálluk";

- **Kobla**—Fazekas Rozália csak szlovákul tudott, amikor négyéves kislánként a faluba került. A gobla 'boglya' szót tanulta meg legelőször;

- **Sindolka**—Hajdú Imre gyakran emlegette a közeli, boráról ismert Sindolka major nevét a következőképpen: "Ittam egy jó sindolkait";

- **Szengetnyi**—Fazekas József a szentmisén mindig csengetni szeretett volna;

- **Uzsár**—Varga István egy verekedéskor ezt kiáltotta: "Uzs aj keresztő a patakon" - mire mindenki elfutott (szlk. už aj 'máris');

Az alannal megtörtént valamilyen eseményre is utalhat a ragadványnév:

- **Bütyök**—A komáromi gépészeti szakmunkásképzőbe járó Molnár Vilmos társai körében nagy ámulatot váltott ki azzal, hogy egy kérdéses alkatrészt a megfelelő szakkifejezéssel bütykös tengelynek nevezett;

- **Erős Mari**—Tóth Mária apja gyakran dicsekedett a legények előtt egyetlen lánya hozományával ekképpen: "Erős nyóc hód földem van". Miatán jóval később még egy gyermekük született, a falubéli legények gyakran bekiabáltak az udvarába: "Erős nyóc, gyenge nigy!";

Nagyon sok ragadványnév forrása egy-egy keresztnév szlovák becézett alakja (**Dodo**, **Jostyek**, **Icsko**, **Hana**, **Izo**, **Ludo**). Az anyagban olyan nevek is találhatóak, ahol csak a képző szlovák. A **Borec** vagy a **Marec** alakokat a Borbála és a Mária keresztnevekből alkották a szlovák kicsinyítő jelentésben is használt **-ec** képzővel. Hasonlóképpen magyarázható a **Jostyek** név kialakulása is. Nem képzésről, hanem valamiféle hibrid alakról kell beszélnünk a **Satyo** ragadványnév esetében, mely a Sándor keresztnévből és a szlovák **Matyo**, **Petyo** becéző alakokból elvont **-tyo** végződésből (vélt képzőből) alakult ki.

A nem becenévi eredetű ragadványnevek nagy része expresszív, szlovák tájnyelvi szó. Ilyen a **Kakanyec** 'piszkos, maszatos', **Bubák** 'ijesztő', **Gelo** 'ügyetlen, esetlen', **Gyuro** 'tökfilkő'. Meg kell jegyezni ezzel kapcsolatban, hogy a szlovák nevek egy részének (**Bubák**, **Kacsera**) köznévi jelentése szlovák jövevényszóként ma is él a Nyitra környéki magyar nyelvjárásokban.

Megállapítható végül, hogy a ragadványnévvadás mennyiségi és minőségi alakulására a társadalmi-szociológiai körülmények megváltozásán kívül a község nyelvi homogenitásának megszűnése is hatással volt.